

MICHAL VRBA

KOLEM JAKUBA

argo

Michal Vrba
Kolem Jakuba

MICHAL VRBA

**K o l e m
J a k u b a**

Kniha vychází s finanční podporou Nadace Český literární fond.

N A D A C E

ARGO, 2019

Copyright © Michal Vrba, 2019

Cover art © Kateřina Bažantová, 2019

ISBN 978-80-257-2933-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-3041-6 (e-kniha)

Věnováno

mým rodičům, Jaroslavě a Miloslavu Vrbovým

Ti tři (1639)

„Jene, Jene, půjdeme tam zítra?“

Pozorně a napjatě pozoroval špinavou tvář na druhé straně dohasínajícího ohně. Osamělý plamének ještě sem tam zatančil na konci ohořelého klacku, a to potom viděl i jizvu, co se táhla od úst až k bradě. V místě, kde se dotýkala rtů, chyběly za nimi dva zuby.

Víčka se ani nepohnula. Věděl, že Jan nespí, ale už s ním nechtěl mluvit. Beztak by jen zle zavrčel a odsekl, snad by po něm hodil dřevo schnoucí kolem kamenného kruhu ohniště.

Ale i za to by byl rád. Nechtěl zůstat poslední vzhůru. Ne tady a ne nyní.

Bál se. Ida už klidně oddechovala přikrytá špinavými pytli. Jan s ním mluvit nechtěl, a tak zůstal s přicházející nocí sám.

Matku nepočítal. Ležela na zádech až vzadu u zbylé zdi. Byla zabalená v hadrech, ruce podle těla. Dýchala, ale to byl jeden z mála projevů života, který zbyl. Mnoho dní uběhlo, a nic se neměnilo. Když do ní lili vodu s rozmačkanými bobulemi, co přinesli z lesa, polykala ji. Oči ale neotevřela, nemluvila, nesténala bolestmi z ran.

Už nešeptal k bratrovi otázky, na které nepřicházely odpovědi. Obrátil se na udusané hlíně od ohně, aby si alespoň trochu ohřál záda. Černá díra vchodu do provizorního brlohu zela

temnotou jako bezedná jáma. Otvor byl zčásti zakryt zbytkem vrat kůlny, který neshořel jen proto, že jej při rabování prudce vytrhli a následný plamen sbitá prkna ležící v trávě opodál pouze ožehl.

Naslouchal zvukům zvenčí. Dosud si nezvykl na všechny ty nové šelesty, jak vítr hledal ve zbořeništi plandavé, odchlíplé kousky a ty rozeznával, nevykl zatím cákavým zvukům vody narážející do zborceného torza mlýnského kola. I voda samotná teď tekla jinou rychlostí, přes nové překážky, a zněla jinak než dříve. Nevykl pachům, které mu plnily nos k zalknutí – štiplavý smrad spáleniště, puch bahna a mrtvých tlejících ryb tam u rozvráceného stavidla v nejhlubším místě vypuštěného rybníka.

Vzdychl tak nahlas, až se příkrčil, a čekal okřiknutí či posměšek od Jana, ale ten už nejspíš usnul znaven z celého dne v lese.

Zůstal tedy s nocí sám.

Zeptám se jej hned s ránem a on jistě bude souhlasit, začal si plánovat další den, neboť usilovné přemýšlení bylo to jediné, co mu dokázalo přinést milosrdný spánek. A co alespoň na okamžik překříčelo pomalý, tekutý strach, který mu zaplňoval útroby s každým dalším západem slunce.

Musíme zítra k nim, zašeptal si tiše k sobě a pak šedý stín noci překryl neklidnou mysl spánkem plným těkavých obrazů a uvrhl dětskou duši do říše nočních můr.

K otvoru ve střeše sestavené z ohořelých trámů, větví, listí a hlíny stoupal úzký proužek dýmu.

V noci jej vzbudil pláč. Ne pláč ze smutku, ale pláč úpěnlivý, pláč z hrůzy. Ležel na břiše, ruce a nohy se pod ním v okamžení schoulily k břichu a nadzvedly tak v náhlé křeči stažené, doposud spánkem změkklé tělo. Z vjemů zatím cítil jen spáleniště. Hlavou omámenou rychlým probuzením otáčel ve tmě sem a tam.

„Mami? Maminko!“

Pláč byl srdcervoucí a patřil malému děvčátku.

Kdesi v temnotě okolo něj plakala Ida ze spaní.

Otočil hlavou po směru vzlyků. Napadlo jej, že k ní doleze, chytne ji a zatřese jí, aby se zlému snu vytrhla.

Povídali si o nich. Včera v lese, když byl Jan od nich dostatečně daleko.

„Když spím, tak přicházejí znovu. Nemají tváře, víš?“ povídala za chůze, a přitom hleděla do země, to kdyby mezi listím objevila nějakou houbu. „Nemají tam nic. Jinak jsou jako lidi... každou noc... Nespala bych, kdyby to šlo. Ale mně se teď chce spát pořád. Tobě se nic takovýho nezdá?“

Zdálo, zdálo se mu toho také dost, ale bylo to zmatené, zastřené a jakoby v zákrytu, jakoby schované za rohem. Nechtěl o tom mluvit, nemohl ji zlomyslně strašit, jako to dělával dříve před spaním v naklepaných tlustých peřinách.

„Ani ne... jen občas... Ale jsou to hlouposti. Strašidla z povídaček.“

Živě se po něm podívala.

„Jaký? Vyprávěj mi. To mně se zdálo jen o hejkalovi, jak o něm povídal Jan. Radši bych jeho než...“ nedopověděla.

Měla hrozné noční můry, věděl to ze strašných kvilivých výkřiků, jež ho probouzely. Nesměl jí přidělovat další.

„Nehloupni, maličká, jsou to hnusné sny, ale i tak JEN sny. Není proč se jich bát, rozumíš? Není proč se jich bát. Vzpomeň si na to vždycky, když tě zase vzbudí. Není proč se jich bát...“

„Ty si to říkáš taky? A pomáhá ti to?“ podívala se mu pátravě do očí, a tak jen bez odpovědi pokýval hlavou.

Potom ještě povídala o tom, že jí bývá v noci zima, že by měli nosit víc dřeva a udělat si i plůtek kolem chýše. Ale v tu chvíli ji už poslouchal jen napůl, otáčel se dokola a pak se zeptal:

„Kde je Jan? Snad abychom šli. Určitě už je po klekání!“

Takhle pozdě v lese, jenž začal vrhat dlouhé stíny, být nechtěl. Idě by to nepřiznal, ale bál se hejkala, bludiček a klekánice. I po tom všem, co tu ztropili lidé, co tu zanechali za spoušť, nepřestal se

bát starých děsů. Janovi by ale nic neřekl. Když ten se konečně vynořil mezi stromy s rukama plnými hub, houkl jen na půl huby:

„Co okouníte? Jde se! To je všechno, co máte?“

Malá Ida ve tmě znovu zakvílela, až se mu sevřelo srdce. Vtom se zlostně ozval bratr Jan:

„Ido! Koukej spát! Zejtra máme práci!“

Ani ve zmatenosti náhlého probuzení uprostřed noci nezapomněl Jan na to, že je teď tím, kdo vede, koho mají poslouchat. Postupně zhrubl, štěkal úsečné povely a nenechal si nijak radit. Nedopřál jim volné chvíle. A nenechal je ani nařikat.

Ida tlumeně popotahuje, kouše se do kloubů prstů a objímá se, aby udržela stahy rozplakaného těla.

Zacpal si uši, aby ji neslyšel. Schoulí se na boku do tvaru, ve kterém rostl před osmi lety v těle té, co nyní leží také kdesi nedaleko ve tmě, ale už nevnímá, co se kolem ní děje.

Ví, jak moc by si Ida chtěla přilehnout k matce, přitisknout se k ní, to on koneckonců také, ale Jan by začal jančit, ať ji nechají být. A koneckonců – jak by se vůbec dalo přivinout k rozbitému tělu? Jak z něho získat důvěrný pocit bezpečí, když odezva nebude žádná?

Zanedlouho znovu usnuli únavou všichni tři a až k ránu je z tvrdého spánku vzbudí zima.

Posadí se, mne si oči a pozoruje Jana, jak si dlaněmi tře hřbety paží, jak promačkává prsty na chodidlech a jak potom rozdmýchává oheň.

Nad ohništěm se konečně zavlní první plamének. Vidí Idu, jak leží ve stejné poloze jako večer. Nehýbá se, ale oči má otevřené. Chvěje se a pozoruje, jak oheň tráví první sousta.

„Musíme za les, do vsi, k sedlákům, co sem chodili,“ navrhl opatrně Janovi.

Ví dopředu, že si Jan nenechá radit od něho, od mladšího, ale říci to musí. Tlačí jej to už několik dní a myslí na to, kudy chodí.

„A co tam asi budem dělat, ty chytřej? Nikdo nám nic nedá.“

12 A my nemáme co jim dát. A možná... dost možná tam ani nikdo není," dodal už o dost tišeji, než jak zhurta začal.

„Jen bysme viděli. A třeba bysme našli –“

„Drž hubu! Drž hubu...“ hlas Janovi poklesl a znovu se vzepjal.

„Tady budeme! Nezapomeň, co jsem ti řek – nikdy nepudete dál než za úvoz! Rozuměls?“

„Musíme jít, Jane! Určitě to víš sám, že musíme!“

„Hubu drž, ti říkám. Já vím, co musíme, a ty mě budeš poslouchat! Nebo si táhni a už se nevracej! Je ti to jasný? Je ti to jasný?!“

„Jasný,“ odvětil tiše a rezignovaně. Jan má oči zlé a není dalek násilí. Pak ale zamrká, jako by z něho vystoupil zlý duch, a docela věcně se otočí k sestřičce:

„Ido, jdi pro vodu, dáme mámě napít... a umyjeme ji.“

A stejně věcně zvedne oči i k němu:

„Ty obejdi rybník. Zkus nachytat žáby. Taky se podívej, jestli někde není nějaká živá ryba uvízlá na mělčině. Nelez ale daleko do rybníka, jinak tam zůstaneš v bahně a už tě odtamtud nikdo nevytáhne.“

Když přikývne na znamení, že je se vším srozuměn, promluví k němu Jan už docela přívětivě: „A dej pozor na jezdce! Koukej na cestu až k lesu a mezi stromy. A hned se vrať, když nějakého uvidíš! Nekřič na nás, jen přiběhni. Tak jdi...“

Shrbil se, odtáhl příklop vchodu a protáhl se ven. Uviděl jen pár zčernalých pahýlů vystupujících kousek od něj z bílého závoje mlhy. Měnící se barvy listnatého lesa kolem zůstaly tentokrát skryty. Nerozhodně stál a cítil, jak mu vlhká zima leze do chodidel.

„Je mlha, není nic vidět,“ houkl do otvoru za sebou.

„Však trefíš! Kolem rybníka to znáš. Aspoň nikdo nepřijde.“

Šoural se docela pomalu. Hustá mléčná opona před ním neochotně odkrývala malé plochy a za ním se hned do sebe znovu spojovala a zahalovala místa, kterými přišel.

Roztrásl se chladem. Věděl, že po dobu jeho cesty mlha

neopadne, to až později, až slunce získá vládu a vysuší vlhodu mlhy. Zase bude další z posledních hezkých dnů pozdního babího léta, zase uvidí vzdalující se, stále slaběji hřející slunce. A to jej znovu povede k přemýšlení nad tím, že musí do vsi. Kolik takových vlídných dní ještě bude?

A co potom?

Minul první rozostřené obrysy rákosu. Bylo ticho. Žáby jsou zalezlé v bahně, jistě dál od vysychajícího břehu. Byla hloupost teď hledat žáby. Nejraději by se otočil a u praskajícího ohně bratrovi vysvětlil, proč se vrátil. Avšak Jan by jistě nedal na jeho rozumy, začloulal by s ním a vystrčil jej znovu ven z brlohu.

Už byl v prvním ohybu břehu, v místě, kde bývala lávka přes náhon vedoucí od rybníka k mlýnu. Lávka byla pryč, nezbylo po ní docela nic. Na hrázi trčely do vzduchu z bílého oparu trosky vyvrácené výpusti. Železné kolo uzávěru stavidla leželo kdesi hluboko zabořené v bahně.

To ovšem nyní neviděl stejně jako strouhu klikatící se skrz vypuštěný rybník až sem k průrvě v hrázi, kde stávalo těleso stavidla. Bez něj otvor vypadal, jako by kus náspu hráze vytrhl zlý obr. A k tomu se kolem plazil ten strašný puch tlejících ryb, kterých bylo za hranou hráze plno.

Objal si rukama tělo a potrhaná, studeně zvlhlá košile se přilepila na prochládlé hubené tělo.

Vody v náhonu teklo víc než včera. Nejspíš už někde kolem začalo pršet. Ryby, co zůstaly v malé tůni vprostřed rybníka, už to nezachrání, ale tuhle v jezírku před bývalým stavidlem, kde bylo vody dříve vždycky nejvíc, tam by jich mohlo být ještě dost. Ale jak na ně bez sítě, bez udice?

Rozběhl se a skočil. Jedna noha se mu zabořila do bláta, ale převážil se k protějšímu svahu. Po čtyřech vylezl nahoru, posadil se a z očí mu vyhrkly slzy z chladu a zbytečnosti toho počínání.

Rozhlédl se, ale kolem jen bílo. Vzpomněl si, jak na konci minulých zimy, ještě než přišla velká voda ze sněhu, opravoval táta

14 s Matějem a Václavem horní výdřevu stavidla, co byla o něco výš nad měknoucí krustou ledu. Ti tři se tím zabývali celý týden.

S Idu a mámou šli okolo po hrázi do lesa pro chrundí, jak říkávala Iduška. Jan s nimi nešel, zůstal s muži, stál důležitě kousek od táty, aby donesl a podal, čeho bylo třeba.

Matěj zamrkal na Idu, shýbl se, udělal z mokrého sněhu kouli a hodil. Idu ale netrefil. Podařila se mu velká věc. Ochránil ji. Rychle před sestru vytrčil dlaň a Matějova kulička se mu o ni rozprskla. Matěj mu zatleskal a naznačil, že se klaní jeho postřehu. Kromě něj a Idy to ale nikdo neviděl, ani Jan, ani obrovitý Václav, ani táta. Až po chvíli se Jan netečně ohlédl, ušklíbl se a otočil zpátky k otci, jako by se nic nestalo. Jen Ida zavýskla a zatleskala.

To už je dávno. Je to pryč. Teď před ním zeje díra v syrové hlíně a kolem se převaluje mlha. Těžce se zvedl ze země a vydal se dál kolem neviditelného plata byvšího mlýnského rybníka.

Nezřetelné ostrůvky rákosu z jedné strany břehu doplnila nově řídká palisáda stromů lesa na straně druhé.

Ta probudila a násobila jeho strach. Lesa, který obklopoval louku, rybník a mlýn se bál odjakživa. A především Jan jej strašil lesními tvory. Jistě si je sám vymýšlel a k tomu opakoval a rozvíjel vše, co slyšel od chasníků ze vsi, kteří přijížděli nechat vymlet vlastní i panské obilí.

Otec nad řeči sedláků jen mávl rukou, zato Matěj jim na oplátku líčil, co kolem mlýna provádí vodník.

Na něj jediného nevěřil. Alespoň ne na toho, kterého vesničánům vypodobňoval Matěj. Nesedal při soumraku na vrbu u mlýna, jak tvrdil, nezastavoval kolo, když přišel do mlýna zlý člověk.

Před třemi lety, to už si pamatoval, za velkého sucha přišel v horkém dni zástup zpocených mužů ze vsi. On si hrál před mlýnem u vozu, na kterém ležely pytle posledního nemletého obilí, hladil si koně a prohlížel postroj. Spustili zhurta, že táta musí pustit vodu do potoka, co k nim teče do vesnice. Co tohle všechno znamenalo, ráznost mluvy vůdců skupiny a vůbec neklid kolem

otce, to mu vyprávěl až později Jan mimoděk při jakési hře. To si s ním Jan ještě hrál.

Táta odporoval a přel se, že voda nepřitéká, že má jen tu v rybníce a že i v něm je stav tak nízko, že se proud do kola sotva opře. Jako kdyby neslyšeli, opakovali svou a hrozili. A proti davu sedláků a čeledínů jen ti tři. Viděl, jak se obrovitý Václav za otcem hrbí jako ke skoku, jak si zrzavý Matěj s rukama zkrříženými na prsou a s přivřenými očima měří tu neústupnou bandu.

Semeleš si s koncem léta, až naprší, my vodu potřebujeme, studny schnou a dobytek nemá co pít. Přehradili jsme potok na několika místech, vypustí Jakuba, uděláme si rybníčky z toho, co pošleš. Otec se nedal, musím domlít, co jsem slíbil, jsem v půli a s podzimem přijedete vy, musel bych pak mlít dnem i nocí, jsme tu na to jen tři. A vůbec, vypustím-li rybník, kde je jistota, že naprší a přiteče dost? A co ryby? Musím jim něco nechat.

Vezmeš si někoho k sobě, odpovídali, pošleme ti naše po žních na výpomoc, bude-li možnost. Nevěřil jim a zástup začal bouřit. Ten, co s otcem mluvil, ale mávl rukou, ať ostatní mlčí.

Pak pohrozil rychtářem a jeho pacholky. Že to on je vlastně poslal a oni nepřišli vyjednávat, přišli plnit rychtářovu vůli, a tu splní. Rychtář řekl – dokud bude v Jakubským voda, odpouštět.

Byli to přitom ti samí, kteří k němu jezdili po léta mlít. Jejich tváře byly teď docela jiné, jako by jim vedro a sucho stáhlo kůži na lících. Otec se zeptal toho, kterému věřil nejvíc, jestli rychtář hrozil pacholky, a když ten kývl hlavou, sebral táta kladivo a železný sochor a vyrazil skrz muže ke stavidlu. Ze dveří mlýna se ozvalo hlasité lkaní. To maminka se rozplakala a volala, co s námi bude, že mlýn bez vody není nic, jen mrtvá chalupa s kolem, a že na to nemají právo. Bez hnutí v tvářích ji poslouchali, nikdo se neposmíval. Věděli, že má pravdu, a kdo by snad chtěl hloupě žertovat, ten si to odbyl jen úšklebkem, vida Václava, který zůstal napnutý jak struna a měřil si výhruzně návštěvu ze vsi po celou dobu, až dokud neodešla.

Otec vypustil skorem celý rybník. Na mělčinách se bezmocně plácaly ryby, které vyrazily ke kraji a zapomněly se mezi